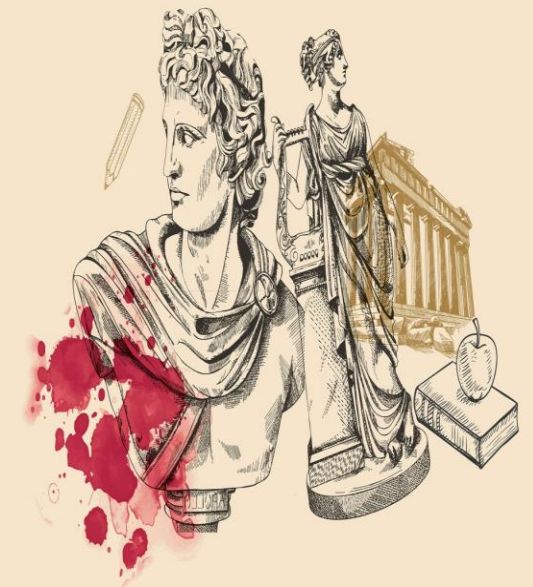

Μοντέλα προσέγγισης των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών & εκπαίδευση: μια κοινωνιολογική θεώρηση

Αικατερίνη Κατσανδρή, katsandrik@gmail.com
Ειρήνη Τσαβαλά, etsavala@gmail.com

Ε Πανελλήνιο ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση & Πολιτισμός
στον 21ο αιώνα

13-14 Μαΐου
2023

ΟΡΟΛΟΓΙΑ: ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

- ▶ Μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες θεωρούνται όσοι για ολόκληρη ή ορισμένη περίοδο της σχολικής τους ζωής εμφανίζουν σημαντικές δυσκολίες μάθησης εξαιτίας αισθητηριακών, νοητικών, γνωστικών, αναπτυξιακών προβλημάτων, ψυχικών και νευροψυχικών διαταραχών οι οποίες, σύμφωνα με τη διεπιστημονική αξιολόγηση, επηρεάζουν τη διαδικασία της σχολικής προσαρμογής και μάθησης (άρθρο 3 του νόμου 3699/2-10-2008).
- ▶ Στους μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες συγκαταλέγονται ιδίως όσοι παρουσιάζουν νοητική αναπηρία, αισθητηριακές αναπηρίες όρασης (τυφλοί, αμβλύωπες με χαμηλή όραση), αισθητηριακές αναπηρίες ακοής (κωφοί, βαρήκοοι), κινητικές αναπηρίες, χρόνια μη ιάσιμα νοσήματα, διαταραχές ομιλίας λόγου, ειδικές μαθησιακές δυσκολίες όπως δυσλεξία, δυσγραφία, δυσαριθμησία, δυσαναγνωσία, δυσορθογραφία, σύνδρομο ελλειμματικής προσοχής με ή χωρίς υπερκινητικότητα, διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές (φάσμα αυτισμού), ψυχικές διαταραχές και πολλαπλές αναπηρίες (άρθρο 3 του νόμου 3699/2-10-2008).

ΟΡΟΛΟΓΙΑ: ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

- ▶ Στην κατηγορία των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες εντάσσονται και οι μαθητές με σύνθετες γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές δυσκολίες, παραβατική συμπεριφορά λόγω κακοποίησης, γονεϊκής παραμέλησης και εγκατάλειψης ή λόγω ενδοοικογενειακής βίας (άρθρο 3 του νόμου 3699/2-10-2008).
- ▶ Τέλος, ως μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες λογίζονται και οι μαθητές που έχουν μία ή περισσότερες νοητικές ικανότητες και ταλέντα ανεπτυγμένα σε βαθμό που υπερβαίνει κατά πολύ τα προσδοκώμενα για την ηλικιακή τους ομάδα (άρθρο 3 του νόμου 3699/2-10-2008).
- ▶ Τα τελευταία έτη με την κορύφωση των προσφυγικών ροών προς τις ευρωπαϊκές χώρες συναντάμε στο ελληνικό σχολείο έναν μαθητικό πληθυσμό με διπλή ευαλωτότητα: μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και προσφυγικό υπόβαθρο.

ΟΡΟΛΟΓΙΑ: ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- ▶ Η άλλη βασική έννοια, η οποία χρήζει εννοιολογικής διασάφησης αφορά τον προσδιορισμό της εκπαίδευσης των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, η οποία διεθνώς προσδιορίζεται ως συμπεριληπτική εκπαίδευση (inclusive education) τόσο στα θεσμικά κείμενα των διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών, όσο και στα επιστημονικά κείμενα.
- ▶ Σε φιλοσοφικό επίπεδο, η συμπεριληπτική εκπαίδευση αμφισβητεί τους τρόπους με τους οποίους τα εκπαιδευτικά συστήματα αναπαράγουν και διαιωνίζουν τις κοινωνικές ανισότητες σε σχέση με περιθωριοποιημένες και αποκλεισμένες ομάδες μαθητών σε ένα σημαντικό εύρος από ικανότητες, χαρακτηριστικά και κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Για το λόγο αυτό, η συμπερίληψη συνδέεται αναπόδραστα με τις αρχές της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης τόσο στον εκπαιδευτικό όσο και στον κοινωνικό τομέα (Mahlo, 2003).

ΟΡΟΛΟΓΙΑ: ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- Όσον αφορά την ίδια την έννοια της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης, διαπιστώνεται ευρεία συναίνεση για την εφαρμογή της, αλλά σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς τον τρόπο εφαρμογής της. Η έλλειψη σαφήνειας σχετικά με το τι περιλαμβάνει η συμπεριληπτική εκπαίδευση στην εκπαιδευτική πράξη έχει οδηγήσει σε διαφορετικές εννοιολογικές εκφάνσεις (Alzahrani, 2020).
- Παρά το πλήθος των ερευνητικών στοιχείων σχετικά με την συμπεριληπτική εκπαίδευση, τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας δεν έχουν διαμορφώσει ακόμη μια σαφή κατανόηση των αξιών που αντιπροσωπεύει, των ωφελειών που μπορεί να επιφέρει σε όλους τους μαθητές, των δυνητικών τρόπων υλοποίησής της και των συστημικών αλλαγών που χρειάζεται να γίνουν για την επιτυχία της (Kefallinou, Symeonidou, & J. W. Meijer, 2020).

ΟΡΟΛΟΓΙΑ: ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- ▶ Από τους διαφορετικούς ορισμούς που έχουν δοθεί για τη συμπερίληψη, ο ορισμός που αντανακλά καλύτερα τη φιλοσοφία της είναι ο εξής:

η συμπερίληψη αποτελεί «διαδικασία για την αντιμετώπιση και ανταπόκριση στην ποικιλομορφία των αναγκών όλων των παιδιών, των νέων και των ενηλίκων, μέσω της αύξησης της συμμετοχής στην καλλιέργεια της μάθησης και στις κοινότητες και μέσω της μείωσης και της εξάλειψης του αποκλεισμού μέσα και από την εκπαίδευση. Περιλαμβάνει αλλαγές και τροποποιήσεις στο περιεχόμενο, τις προσεγγίσεις, τις δομές και τις στρατηγικές, με ένα κοινό όραμα που να καλύπτει όλα τα παιδιά του κατάλληλου εύρους ηλικίας και την πεποίθηση ότι είναι ευθύνη του συστήματος η εκπαίδευση όλων των παιδιών» (Ainscow & César, 2006).

- ▶ Από τη σκοπιά του ελληνικού αναπηρικού κινήματος, «η συμπερίληψη αναφέρεται στην προσαρμογή/μετασχηματισμό του εκπαιδευτικού συστήματος και του σχολείου, ώστε αυτό να λαμβάνει υπόψη του την ποικιλομορφία του μαθητικού πληθυσμού και να ανταποκρίνεται θετικά στις εκπαιδευτικές ανάγκες κάθε μαθητή» (Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας, 2019).

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

- ▶ Από κοινωνιολογική άποψη, μπορεί κανείς να ανιχνεύσει τον ρόλο των κοινωνικών θεσμών, των πολιτιστικών πρακτικών και των πολιτικοοικονομικών διαδικασιών στην «κατονομασία» και στον εξοστρακισμό των ατόμων, των οποίων το μυαλό και το σώμα λειτουργεί διαφορετικά από αυτό του μέσου ανθρώπου (Barua & Vaidya, 2019), άρα του μέσου μαθητή στην περίπτωση της σχολικής εκπαίδευσης.
- ▶ Η συμβολή της κοινωνιολογίας στην εκπαίδευση είναι καταλυτική, καθώς διαμορφώνει τη βάση για τους τρόπους με τους οποίους οι μαθητές με ειδικές ανάγκες μπορούν να ασκήσουν τα εκπαιδευτικά τους δικαιώματα (Heyer, 2021). Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη αλλά και της πανδημίας οι πρόσφυγες και τα άτομα που παρουσιάζουν μια ποικιλομορφία ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών διέτρεξαν τον μεγαλύτερο κίνδυνο σε εκπαιδευτικό και κοινωνικό επίπεδο (Tomlinson, 2021).

ΒΑΣΙΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

- ▶ Στον χώρο της εκπαίδευσης μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες έχουν επικρατήσει τρία βασικά μοντέλα σε διεθνές επίπεδο:
 - ✓ το ιατρικό/κλινικό μοντέλο που προηγήθηκε χρονικά και δίνει έμφαση στη διάγνωση και στην αποκατάσταση,
 - ✓ το κοινωνικό μοντέλο, το οποίο αναφέρεται στην κοινωνική κατασκευή της αναπηρίας και
 - ✓ το μοντέλο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που εδράζεται σε δικαιωματικό πλαίσιο.
- ▶ Σε αυτό το πλαίσιο, έχουν αναδυθεί και άλλα μοντέλα θεώρησης των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών, τα οποία ωστόσο έχουν περιορισμένο αντίκτυπο.

ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ ΜΕ ΜΙΚΡΟΤΕΡΟ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟ

- Σταδιακά, αναπτύχθηκαν και άλλα μοντέλα με περιορισμένη όμως δυναμική, τα οποία δεν μπορούν να ενταχθούν ευχερώς σε ένα από τα τρία βασικά μοντέλα (ιατρικό, κοινωνικό, δικαιωματικό), διατηρώντας την επιστημονική τους αυτοτέλεια.
- Ενδεικτικά, αναφέρουμε τα εξής μοντέλα:
 - α) το **ψυχολογικό μοντέλο**, το οποίο περιλαμβάνει τις ψυχολογικές και συναισθηματικές επιπτώσεις των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών αλλά και το καταφατικό μοντέλο που κατατείνει σε μια μη «τραγική» άποψη των ειδικών αναγκών καθώς εστιάζει στις θετικές κοινωνικές ταυτότητες, ατομικές και συλλογικές,
 - β) το **περιβαλλοντικό μοντέλο** που εστιάζει στο περιβάλλον των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (και τη σχέση τους με αυτό),
 - γ) ένα **μοντέλο** που σχετίζεται με την **ευτυχία** βασισμένο σε μια εννοιολογική διάκριση μεταξύ της ικανότητας και των ειδικών αναγκών(Levitt, 2017) και
 - δ) το **βιοψυχοκοινωνικό μοντέλο**, το οποίο ερμηνεύει τις ειδικές ανάγκες ως συνδυασμό μεταξύ της κατάστασης υγείας ενός ατόμου και του κοινωνικού περιβάλλοντος.

ΙΑΤΡΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

- ▶ Το ιατρικό μοντέλο αναδύεται από τη διαγνωστική πρακτική του καθορισμού της μορφής και της σοβαρότητας των ειδικών αναγκών με βάση συγκεκριμένα διαφοροδιαγνωστικά κριτήρια των ιατροπαιδαγωγικών υπηρεσιών. Στην κλινική πράξη, μετά την εξέταση του μαθητή με ειδικές ανάγκες ακολουθεί η πιστοποίησή του μέσω της ένταξης του σε ένα ταξινομικό κατηγορικό σύστημα.
- ▶ Τα τελευταία χρόνια συντελέστηκε μια αναθεώρηση των συστημάτων αξιολόγησης των ειδικών αναγκών, με αποτέλεσμα αυτές να συνυφαίνονται με ένα καθεστώς μειωμένης λειτουργικότητας. Παρόλα αυτά, η κοινότητα των ειδικών εξακολουθεί να δίνει έμφαση στην εξατομίκευση (Smart & Smart, 2006) με αποτέλεσμα την ανάδυση της ατομικής ευθύνης για τη διαχείριση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών.

ΙΑΤΡΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- ▶ Στον τομέα της εκπαίδευσης, αφού η αναπηρία νοείται ότι έχει αμιγώς βιολογική βάση, η κύρια ευθύνη για την αποτυχία μάθησης εναπόκειται στον ίδιο το μαθητή, επομένως διαπιστώνεται μια ελαχιστοποίηση του ρόλου του σχολικού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη του μαθητή (Rees, 2017), με συνέπεια το σχολικό αποκλεισμό των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες από την εκπαιδευτική διαδικασία ή στην ευνοϊκότερη περίπτωση την περιθωριοποίησή τους εντός της σχολικής κοινότητας και την εκ μέρους τους πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου (Waisath, McCormack, Stek, & Heymann, 2022).
- ▶ Σε αυτό το μοντέλο επικρατεί η άποψη ότι είναι εφικτή η βελτίωση της μαθησιακής λειτουργικότητας του ατόμου με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μέσα από τη διεπιστημονική του υποστήριξη από μια πλειάδα ειδικών επαγγελματιών: λογοθεραπευτές, εργοθεραπευτές, ψυχολόγους και ειδικούς παιδαγωγούς. Με αυτόν όμως τον τρόπο επιχειρήθηκε μια συντονισμένη προσπάθεια για την υπαγωγή του μαθητή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο πρότυπο ενός «κανονικού» μαθητή τυπικής ανάπτυξης, η οποία δεν μπορούσε να αποδώσει ουσιαστικά αποτελέσματα, αφού παραθεωρήθηκαν οι κοινωνικές προεκτάσεις.

ΙΑΤΡΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- ▶ Η ανταγωνιστική φύση των εκπαιδευτικών συστημάτων και η έμφαση στη σχολική επιτυχία και στην απόκτηση υψηλότερων προσόντων, έχει οδηγήσει τους γονείς να διεκδικούν την υπαγωγή των παιδιών τους σε διαγνωστικές κατηγορίες, ώστε να τύχουν εξατομικευμένης εκπαιδευτικής υποστήριξης. Οι ερευνητές σημειώνουν ότι η επέκταση μιας «βιομηχανίας ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών» στις αγγλοσαξωνικές χώρες σε μεγάλο βαθμό οφειλόταν στις φιλοδοξίες των γονέων που αναλογίζονται τις συνέπειες της σχολικής αποτυχίας των παιδιών τους, με αποτέλεσμα τη σημαντική διόγκωση των διαγνωστικών κατηγοριών (Tomlinson, 2017).

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ

- ▶ Το έργο του Foucault αμφισβητεί το κλινικό μοντέλο, θεωρώντας ότι οι ειδικές ανάγκες δεν συνιστούν εγγενή «ελαττώματα» που χρήζουν αποκατάστασης ή εξειδικευμένης εκπαιδευτικής υποστήριξης, αλλά μάλλον ανακλύπτον από δυσμενείς κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, οι οποίες όμως μπορούν να μετασχηματιστούν.
- ▶ Ο θεωρητικός της συμβολικής αλληλεπίδρασης Erving Goffman τόνισε τον αγώνα ενάντια στην υποτίμηση της ταυτότητας κάποιου ως ατόμου που δεν «νομιμοποιείται» να θεωρηθεί μέλος της ανθρώπινης κοινωνίας λόγω του στίγματος των ειδικών αναγκών. Τα κοινωνιολογικά και ανθρωπολογικά του δοκίμια με θέμα την διανοητική αναπηρία τοποθετούν στο επίκεντρο της προσοχής την κατασκευασμένη φύση της αναπηρίας και την συνάρτησή της με τα κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια σε διάφορες ιστορικές περιόδους.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

- ▶ Το κοινωνικό μοντέλο υποστηρίζει ότι οι ειδικές ανάγκες αποτελούν κοινωνική κατασκευή, επειδή τα χαρακτηριστικά ενός ατόμου δεν μπορούν να αποσπαστούν από το κοινωνικό, πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον που τα νοηματοδοτεί (Gallagher, Connor, & Ferri, 2014), άρα η κατανόηση των ειδικών αναγκών προκύπτει μέσω των ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων σε κοινωνικά πλαίσια (Baglieri, Valle, Connor, & Gallagher, 2011).
- ▶ Στο πλαίσιο του κοινωνικού μοντέλου, ο σχεδιασμός της πολιτικής για τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες επικεντρώνεται στην καταπίεση ως το κύριο συστατικό της αναπηρίας. Η καταπίεση φαίνεται να αποτελεί μια νεφελώδη και παραθεωρημένη έννοια, καθώς δεν είναι ευχερής ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί, αφού το κοινωνικό μοντέλο παραγνωρίζει την ετερογένεια των βιωμένων εμπειριών ειδικών αναγκών. Χαρακτηριστικό σημείο αναφοράς αυτών των εμπειριών είναι οι διαφορές μεταξύ των ατόμων με μαθησιακές δυσκολίες και των ατόμων με σοβαρές πολυαισθητηριακές αναπηρίες.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

- ▶ Για τον Foucault, οι ιδιωτικοί κόσμοι των ανθρώπων διέπονται από ένα πλέγμα δημόσιας και πολιτικής γνωσιοθεωρίας και εξουσίας και το ιδιωτικό πεδίο αντανακλά το πολιτικό.
- ▶ Ο Lukes θεωρεί ότι η εξουσία ενυπάρχει στα κοινωνικά και πολιτικά περιβάλλοντα που εκπονούν τις πολιτικές σχετικά με ζητήματα διαχείρισης των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών. Το πλεονέκτημα αυτής της θεώρησης είναι ότι επιτρέπει στον ερευνητή να διερευνήσει τις κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες που δημιουργούν διακρίσεις αποκλείοντας τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ωστόσο έχει και ένα μειονέκτημα: παραγνωρίζει τις βιωμένες εμπειρίες των ειδικών αναγκών σε προσωπικό επίπεδο. Αυτή η παραθεώρηση εξηγείται και από το γεγονός ότι η κοινωνιολογία ως κλάδος επικεντρώθηκε κυρίως στη δημόσια σφαίρα, με αποτέλεσμα την «υποθεωρητικοποίηση» της ιδιωτικής σφαίρας στην κοινωνιολογική σκέψη.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ

- ▶ Έχει ασκηθεί κριτική στην κοινωνιολογική προσέγγιση για τη σχέση εξουσίας και αναπηρίας, όπως αυτή προβάλλεται από το κοινωνικό μοντέλο, επειδή αποτυγχάνει να αναλύσει τα κοινωνικοπολιτικά πλαίσια στα οποία οι στάσεις και οι αξίες για την αναπηρία κατασκευάζονται, παραλείποντας τη σημασία της διαμεσολάβησης και της κοινωνικής πρακτικής.
- ▶ Η εξουσία με αυτή την έννοια ευθυγραμμίζεται στενά με τις κοινωνικές σχέσεις και ιδιαίτερα με την κοινοβουλευτική λειτουργία, στην οποία αποτυπώνεται η δύναμη των μελών της κοινωνίας να ενεργούν, δίνοντας έμφαση στην διαμεσολάβησή τους. Η εστίαση στις κοινωνικές σχέσεις και την ποικιλομορφία φαίνεται να ταιριάζει περισσότερο με το κίνημα των ατόμων με ειδικές ανάγκες κατά την άποψη της Hannah Arendt.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ

- ▶ Το κοινωνικό μοντέλο είχε τεράστια συμβολή στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με ειδικές ανάγκες και έτεινε προς μια ριζοσπαστική κοινωνική αντίληψη της αναπηρίας.
- ▶ Η αξιοποίηση του κοινωνικού μοντέλου ήταν επίσης καταλυτική για τη σύνταξη των διεθνών κανόνων για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Έτσι, το κοινωνικό μοντέλο θεώρησης των ειδικών αναγκών κατέστη το σύνθημα του διεθνούς αναπηρικού κινήματος και χρησίμευε ως ισχυρό εργαλείο για την προωθηθεί η νομική μεταρρύθμιση σε ένα εύρος τομέων: κοινωνικό-προνοιακό, εργασιακό και εκπαιδευτικό.

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

- ▶ Στην αγγλόφωνη κυρίως βιβλιογραφία έχει αναπτυχθεί το μοντέλο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το οποίο θεωρείται από ορισμένους ερευνητές ότι είναι το πιο σημαντικό και ότι ασκεί τη μεγαλύτερη επίδραση (Jóhannsdóttir & Haraldsdóttir, 2022), καθώς βρίσκεται κοντά στη φιλοσοφία του κοινωνικού μοντέλου θεώρησης της αναπηρίας με κάποιες όμως αξιοπρόσεκτες αναφορές.
- ▶ Ενώ το κοινωνικό μοντέλο και το μοντέλο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων φαίνονται να αποτελούν «συγκοινωνούνται» μεταξύ τους «δοχεία», ωστόσο οι θεμελιακές τους διαφορές, τους επιτρέπουν να διατηρούν την αυτονομία τους. Για παράδειγμα, οι οπαδοί του κοινωνικού μοντέλου επιδιώκουν αλλαγές προς την κατεύθυνση της εξάλειψης των διακρίσεων, ενώ οι οπαδοί του μοντέλου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υιοθετούν μια πιο σφαιρική θεώρηση, εστιάζοντας σε ένα μεγάλο εύρος δικαιωμάτων.

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

- ▶ Σε αντιδιαστολή με το κοινωνικό μοντέλο των ειδικών αναγκών, το οποίο δεν εστιάζει στις πολιτικές ταυτότητας στο πλαίσιο της χάραξης της πολιτικής για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, μη αναγνωρίζοντας το στοιχείο της ταυτότητας ως πολύτιμο συστατικό της χειραφέτησης, το δικαιωματικό μοντέλο λαμβάνει υπόψη τα διαφορετικά επίπεδα ταυτότητας, οι οποίες εδράζονται σε συνθήκες και διακηρύξεις.
- ▶ Σε αντίθεση με το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας που παραθεωρεί το ατομικό βίωμα καθώς και του τρόπου με τον οποίο οι ειδικές ανάγκες επηρεάζουν την ταυτότητά των ατόμων, το δικαιωματικό μοντέλο θεωρεί ότι το ατομικό βίωμα διαδραματίζει ενεργό ρόλο στις θεωρίες της δικαιοσύνης.

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

- ▶ Το δικαιωματικό μοντέλο θεωρεί ότι ούτε η κοινωνική θέση, ούτε η ταυτότητα ούτε η εθνική καταγωγή ή οποιοδήποτε άλλο καθεστώς μπορεί να εμποδίσει ένα άτομο να καταστεί υποκείμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, επομένως τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορούν να κατοχυρωθούν ως δικαιώματα άνευ όρων.
- ▶ Η προσέγγιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επισημαίνει ότι τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν αποτελούν αντικείμενα της πρόνοιας, αλλά συνιστούν κατόχους δικαιωμάτων που χρειάζεται να έχουν καθοριστικό λόγο στη διανομή των πόρων αλλά και στον προσδιορισμό των αναγκών. Έτσι, τα παραπάνω άτομα συνειδητοποιούσαν όλο και περισσότερο τα δικαιώματά τους και αγωνίστηκαν, στις δικαστικές αίθουσες και μέσω διαδηλώσεων, για να αποκτήσουν τη δυνατότητα να ασκήσουν τα δικαιώματά τους (Sépulchre, 2018).

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- ▶ Το δικαιωματικό μοντέλο θέτει στο επίκεντρο το δικαίωμα κάθε μαθητή/τριας στην εκπαίδευση, το οποίο έχει τα εξής χαρακτηριστικά (Κατσανδρή, 2023):
- ✓ είναι καθολικό και αδιαίρετο, συνδεδεμένο εγγενώς με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια
- ✓ βασίζεται στην ισότητα και στην άρση των διακρίσεων
- ✓ προωθεί τη συμμετοχή και ένταξη στη γενική εκπαίδευση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες
- ✓ προϋποθέτει την ενδυνάμωση των παραπάνω μαθητών, ώστε να διεκδικήσουν με ενεργό τρόπο τα δικαιώματά τους
- ✓ τονίζει emphaticά την ευθύνη των αρμόδιων εκπαιδευτικών αρχών, την εκ μέρους τους υποχρέωση για λογοδοσία αλλά και τον εκ μέρους τους σεβασμό του κράτους δικαίου, όπως επίσης και τον προσδιορισμό των «κατόχων δικαιωμάτων» και των αντίστοιχων «φορέων καθήκοντος» (Unicef, 2007).

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- ▶ Το δικαιωματικό μοντέλο εστιάζει στη θέση ότι ο μαθητής με αναπηρία διαθέτει αυτονομία, επομένως μπορεί να προβεί στις δικές του επιλογές και να ασκεί τα δικαιώματά του, όπως και τα άλλα μέλη του κοινωνικού συνόλου (Winance, 2016). Σε αυτή την αυτονομία καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η εκπαίδευση, η οποία συμβάλλει στην ψυχοπνευματική συγκρότηση του ατόμου με αναπηρία, ώστε να μπορέσει να διεκδικήσει τα δικαιώματά του με αποτελεσματικό τρόπο.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ

- ▶ Το δικαιωματικό μοντέλο προτάσσει το δικαίωμα των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην αυτοδιάθεση και στην ανεξάρτητη διαβίωση (Σταμάτης, 2022). Στη χώρα μας, ο σχεδιασμός της πολιτικής για την αναπηρία «εφαρμόζει ένα «δικαιωματικό μοντέλο» προστασίας των ατόμων με ειδικές ανάγκες, καθώς σε ένα Κράτος Δικαίου, η αναπηρία δεν πρέπει να στερεί από τον άνθρωπο τα δικαιώματά του» (Μιχαηλίδου, 2022).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

ΙΑΤΡΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ	ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ
Έμφαση στις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες του μαθητή	Ερμηνευτική ανάλυση διακρίσεων εντός της σχολικής κοινότητας	Εστίαση στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια του μαθητή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες
Αναζήτηση των αιτιών των δυσκολιών στη μάθηση	Εστίαση στις εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανισότητες	Αναγκαιότητα υιοθέτησης ευρύτερων αλλαγών
Έμφαση στη προσαρμογή του μαθητή στο σχολείο	Έμφαση στην κοινωνική κατασκευή του μαθητή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες	Έμφαση στο ατομικό βίωμα
Αναγκαιότητα νομοθετικών ρυθμίσεων στην εκπαιδευτική νομοθεσία προνοιακού χαρακτήρα για τους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες	Θέσπιση εκπαιδευτικών νόμων κατά των διακρίσεων ή για την ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών	Οι μαθητές συνιστούν κατόχους δικαιωμάτων που χρειάζεται να έχουν καθοριστικό λόγο στον προσδιορισμό των εκπαιδευτικών τους αναγκών καθώς και στη λήψη οποιασδήποτε απόφασης
Ξεχωριστή εκπαίδευση ή αντισταθμιστικές παιδαγωγικές πρακτικές	Ενιαία τυπική εκπαίδευση	Ενιαία τυπική εκπαίδευση

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

- ▶ Η συμπεριληπτική εκπαίδευση έχει ακόμα πολύ δρόμο να διανύσει και χρειάζεται να ληφθούν σοβαρά υπόψη οι απόψεις όλων των εμπλεκόμενων στο πλαίσιο της συνεχούς διαλεκτικής των εκπαιδευτικών συστημάτων για μια σειρά από καίρια ζητήματα (Mann, 2011) όπως αυτό της διαχείρισης του ετερογενούς μαθητικού πληθυσμού επί των οποίων διατυπώνονται θέσεις, αντιθέσεις αλλά και γόνιμες συνθέσεις.
- ▶ Δεν είναι πάντα εφικτή η ανάδειξη διακριτών μοντέλων στον τομέα των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών, γιατί αυτές επικαλύπτονται από την κοινωνική νοηματοδότηση της αναπηρίας (Gebhardt, Schurig, Suggate, Scheer, & Caronvillla, 2022). Παρά το γεγονός ότι η δομή της εκπαίδευσης συνιστά μια διακριτή μορφή ιδεολογικής εξουσίας, η οποία εξακτινώνεται σε τοπικό, εθνικό και διεθνικό επίπεδο (Marangudakis & Kelly, 2000), οι φορείς της (οι εκπαιδευτικοί και τα ενδιαφερόμενα μέρη, δηλαδή οι επιμέρους οργανώσεις των ατόμων με ειδικές ανάγκες) φαίνεται να μην έχουν διασαφηνίσει απόλυτα τις στάσεις τους απέναντι στα μοντέλα προσέγγισης της αναπηρίας.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ▶ Ainscow, M., & César, M. (2006). Inclusive education ten years after Salamanca: Setting the agenda. *European Journal of Psychology of Education*, 21(3), σσ. 234-235.
- ▶ Alzahrani, N. (2020). The development of inclusive education practice: a review of literature. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 12(1), σ. 80.
- ▶ Baglieri, S., Valle, J., Connor, D., & Gallagher, D. (2011). Disability studies in education: the need for a plurality of perspectives on disability. *Remedial and Special Education*, 32(4), σ. 275.
- ▶ Heyer, K. (2021). What is a human right to inclusive education? The promises and limitations of the CRPD's inclusion mandate. Στο A. Köpfer, J. Powell, & R. Zahnd (Επιμ.), *International Handbook of Inclusive Education, global, national and local perspectives* (σσ. 48-49). Opladen-Berlin-Toronto: Verlag Barbara Budrich.
- ▶ Gallagher, D., Connor, D., & Ferri, B. (2014). Beyond the far too incessant schism: special education and the social model of disability. *International Journal of Inclusive Education*, 18(11), σ. 1124.
- ▶ Jóhannsdóttir, V., & Haraldsdóttir, F. (2022). The meaning of the disability rights movement for the professional field of social pedagogy in Iceland. *International Journal of Social Pedagogy*, 11(1), σ. 4.
- ▶ Κατσανδρή, Αικ. (2023). Η δικαιωματική διάσταση της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης για τους μαθητές/τριες με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, περιοδικό Μέντορας/Ι.Ε.Π., τεύχος 20, σ. 12.
- ▶ Kefallinou, A., Symeonidou, S., & J. W. Meijer, C. (2020). Understanding the value of inclusive education and its implementation: A review of the literature. *Prospects*, 49, σ. 146.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ▶ Μιχαηλίδου, Δ. (2022). Μιχαηλίδου: Η χώρα μας εφαρμόζει ένα «Δικαιωματικό Μοντέλο» προστασίας των ατόμων με αναπηρία. *Οικονομικός Ταχυδρόμος*. Ανάκτηση από <https://www.ot.gr/2022/12/05/epikairothta/politiki/mixailidou-i-xora-mas-efarmozei-ena-dikaiomatiko-montelo-prostasias-ton-atomon-me-anapiria/>
- ▶ Sépulchre, M. (2018). Tensions and unity in the struggle for citizenship: Swedish disability rights activists claim 'Full Participation! Now!'. *Disability & Society*, 33(4), σ. 542.
- ▶ Σταμάτης, Γ. (2022). Πολιτικές για την Υλοποίηση του Δικαιωματικού Μοντέλου της Αναπηρίας. Ανάκτηση από CNN Greece: <https://www.cnn.gr/focus/apopseis/story/315538/politikes-gia-tin-ylopoiisi-toy-dikaiomatikoy-monteloy-tis-anapirias>
- ▶ Tomlinson , S. (2021). A sociology of special and inclusive education: insights from the UK, US, Germany, and Finland. Στο A. Köpfer, J. Powell, & R. Zahnd (Επιμ.), *International Handbook of Inclusive Education, global, national and local perspectives* (σ. 71). Opladen-Berlin-Toronto: Verlag Barbara Budrich.
- ▶ Waisath, W., McCormack, M., Stek, P., & Heymann, J. (2022). Dismantling barriers and advancing disability-inclusive education: an examination of national laws and policies across 193 countries. *International Journal of Inclusive Education*, 16(1), σσ. 2-3.
- ▶ Winance, M. (2016). Rethinking disability: Lessons from the past, questions for the future. Contributions and limits of the social model, the sociology of science and technology, and the ethics of care. *European Journal of Disability Research*, 10, σσ. 101-102.